

מאמר הערבות | הרב יהודה אשלג

הערבות (המשך ממאמר "מתן תורה")

שכל ישראל ערבים זה בזה | סנהדרין כ"ז: שבועות ל"ט.

אות יח

ולכן הסביר התנא דבר הערבות בדמיון לשנים שהיו באים בספינה, והתחיל אחד קודר תחתיו ולעשות נקב בספינה, אמר לו חברו למה אתה קודר? אמר לו מאי איכפת לך, הלא תחתי אני קודר ולא תחתיך, אמר לו, שוטה! הרי שנינו נאבדים יחד בספינה, עכ"ל. (ויק"ר פ"ד). והיינו כדאמרן, כי מתוך שפורקי העול משוקעים באהבה עצמית, הרי הם עושים במעשיהם גדר של ברזל המעכב על שומרי התורה מלהתחיל אפילו בשמירת התורה והמצוה על היכנה, דהיינו בשיעור הכתוב ואהבת לרעך כמוך, שהוא הסולם להגיע לדביקותו ית' כנ"ל, ומה צדקו דברי המשל, שאומר לו: שוטה! הרי שנינו נאבדים יחד בספינה.

אות יט

ורבי אלעזר בנו של רשב"י מפליג עוד יותר בדבר הערבות, ולא די לו שכל ישראל ערבים זה לזה, אלא כל העולם נכנסים בדבר הערבות. אמנם לא פליגי, כי הכל מודים שמתחילה דיה ומספיקה אומה אחת לקיומה של התורה והיינו רק להתחלת תיקון העולם, מפני שאי אפשר היה להתחיל בכל אומות העולם בבת אחת, כאמרם ז"ל שסבב הקב"ה עם התורה לכל אומה ולשון ולא רצו לקבלה, כלומר שהיו שקועים בזוהמת האהבה העצמית עד למעלה מחוטמם, אלו בניאוף ואלו בגזל ורציחה וכדומה, עד שלא היה אפשר להעלות על הדעת בימים ההם, לדבר עמהם, אם מסכימים לפרוש מאהבה העצמית.

ולפיכך, לא מצא הקב"ה שום עם ולשון שיהיו מוכשרים לקבלת התורה זולת בני אברהם יצחק ויעקב שזכות אבותם עמדה להם, וכמו שאמרו רז"ל האבות קיימו כל התורה עוד בטרם שניתנה, שפירשו שמתוך רוממות נשמתן היתה להם היכולת להשיג ולבא בכל דרכי ה' בבחינת רוחניותה של התורה, הנובעת מדביקותו ית' בלי הקדם הסולם של המעשיות שבתורה, שלא היתה להם האפשרות לקיימם כלל, (כנ"ל אות ט"ז), שבלי ספק הן הזיכור הגופני והן הרוממות הנפשית של אבותינו הק' פעלו הרבה מאד על בנייהם ובני בניהם אלה, וזכותם זו עמדה להם לאותו הדור אשר כל אחד ואחד מחברי האומה קיבל עליו את העבודה הגבוהה הזאת וכל אחד ואחד אמר בפה מלא נעשה ונשמע. ומטעם זה נבחרנו מתוך הכרח לעם סגולה מכל העמים. ונמצא, שרק בני האומה הישראלית לבד נכנסו בערבות הדרושה ולא בני אומות העולם כלל, כי לא השתתפו בדבר, וזה פשוט כי מציאות היא, ואיך יוכל רבי אלעזר לחלוק עליו.

אות כ

אולם הגמר של תיקון העולם, יהיה בהכנסת כל באי העולם בסוד עבודתו ית', כמ"ש והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, ודייק הכתוב "ביום ההוא" ולא לפני זה, וכן כמה כתובים: כי מלאה הארץ דעה את ה' וגו', ונהרו אליו כל הגויים וגו'. אולם תפקידם של ישראל כלפי כל העולם דומה לתפקידם של אבותינו הק' כלפי האומה הישראלית, דהיינו כמו שזכות אבותינו עמדה לנו להתפתח ולהזדכך עד שנעשינו ראויים לקבלת התורה, שלולא אבותינו שקיימו כל התורה מטרם שניתנה, כי אז לא היינו משובחים כלל משאר האומות כמובן, (כנ"ל אות י"ט). כמו כן מוטל על האומה הישראלית ע"י העסק בתורה ובמצוות לשמה להכשיר את עצמם ואת בני העולם כולו עד שיתפתחו לקבל עליהם את העבודה הגבוהה הזו של אהבת הזולת שהוא הסולם לתכלית הבריאה, שהיא דביקותו ית' כמבואר.

באופן, אשר כל מצוה ומצוה שכל יחיד מישראל עושה כדי לעשות נ"ר ליוצרו ולא לשום תשלום גמול ואהבה עצמית, נמצא פועל בזה איזה שיעור בהתפתחות כל בני העולם. כי אין הדבר נעשה בבת אחת, אלא בהתפתחות הדרגתית לאט לאט עד שמתרבים בשיעור גדול כזה באופן שיוכלו להכריע את כל בני העולם להזדככות הרצויה. וזהו המכונה במליצת חז"ל הכרעת הכף לזכות. כלומר, שנגמר

המשקל של ההזדככות הרצויה, ודימו הדבר כמו שוקל בכף מאזנים, אשר הכרעת הכף הוא גמר המשקל הנרצה לשוקל.

אות כא

ואלה הם דברי רבי אלעזר ברבי שמעון באמרו העולם נידון אחר רובו וכו', שכוונתו על תפקיד האומה הישראלית להכשיר את העולם להזדככות מסוימת עד שיהיו ראויים לקבל עליהם את עבודתו ית' לא פחות משהיו ישראל עצמם ראויים בעת קבלת התורה, שזהו נקרא בלשון חז"ל שכבר השיגו רוב זכויות, באופן שהמה מכריעים על כף החובה שהיא האהבה העצמית המזוהמת. ומובן, שאם הכף של הזכויות שהיא ההבנה הגבוהה בטיב אהבת זולתו היא רבה ועולה על כף החובה המזוהמת, נעשים מוכשרים להכרעה ולהסכמה, ולומר נעשה ונשמע כמו שאמרו ישראל, משא"כ קודם זה, דהיינו בטרם שזוכים לרוב זכויות, אז ודאי האהבה העצמית מכריעה שימאנו לקבל עולו ית'.

וזה אמרו: עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות, כלומר, כי סוף סוף מצטרף חלקו הפרטי של היחיד מישראל בשיעור ההכרעה הסופית, כמו השוקל שמושומים ומוסיף והולך על כף המאזנים אחד אחד עד שגומר ההכרעה, הרי ודאי כל אחד נותן חלק בהכרעה זו, שבלעדו היתה ההכרעה בלתי נגמרת, ועד"ז אומר על מעשה היחיד מישראל, שמכריע את כל העולם כולו לכף זכות, כי בזמן שנגמר הדבר והוכרעה כף הזכות של העולם כולו, הרי לכל יחיד ויחיד חלק בהכרעה זו שלולא מעשיו היתה ההכרעה חסרה.

והנך מוצא אשר רבי אלעזר בר"ש אינו חולק על מאמר חז"ל שכל ישראל ערבים זה לזה, אלא ר"א בר"ש מדבר לענין התיקון של כל העולם העתידי לבא, וחז"ל מדברים בהוה, אשר רק ישראל בלבד קבלו עליהם את התורה.

אות כב

וזהו שמסתייע ר"א בר"ש מהמקרא וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, כי כבר נתבאר לעיל (אות כ') אשר הרגש ההתפעלות המגיע לאדם בעסק המצוות בין אדם למקום הוא שוה לגמרי עם הרגש ההתפעלות המגיע לו בעת עסק המצוות שבין אדם לחבירו, כי כל המצוות מחוייב לעשותם לשמה בלי שום תקוה של אהבה עצמית, כלומר, שאין שום הארה ותקוה חוזרת אליו על ידי טרחתו זו מתשלום גמול או כבוד וכדומה, אשר כאן בנקודה הגבוהה הזאת מתחברים אהבת ה' ואהבת חבירו לאחת ממש, (כנ"ל אות ט"ו) נמצא שהוא פועל בזה שיעור מסויים של התקדמות בסולם של אהבת זולתו בכל בני העולם בכללם, כי מדרגה זו שאותו היחיד גרם במעשיו אם מדה גדולה או מדה קטנה, סוף סוף נמצאת מצטרפת לעתיד בהכרעת העולם לכף זכות, כי גם חלקו הוכנס ומצטרף שם להכרעה (כנ"ל אות כ') עיין שם היטב במשל שוקל השומשומים.

והעושה עבירה אחת, שמשמעותה שלא יכול להתגבר ולכבוש את האהבה העצמית המזוהמת וע"כ פורץ בגנבה וכדומה, נמצא מכריע את עצמו ואת העולם כולו לכף חובה, כי בגילוי זוהמתה של אהבה העצמית הרי הטבע השפל של הבריאה חוזר ומתחזק, ונמצא שהוא גורע שיעור מסוים מתוך ההכרעה לכף הזכות הסופית, בדומה כמו שאחד חוזר ונוטל מן כף המאזנים אותו השומשום היחיד שחבירו הניח שם, שנמצא אשר בשיעור זה חוזר ומגביה מעט את הכף של חובה למעלה, ונמצא שהוא מחזיר את העולם אחורנית, וזה אמרו וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, שבשביל שלא יכל להתאפק על תאותו הקטנטנה, גרם לדחיפה אחורנית לרוחניותו של העולם כולו.

אות כג

ובדברים הללו מתבארים היטב מה שעמדנו לעיל (אות ה'), במה שניתנה התורה ביחוד אל גזע האומה הישראלית, כי זהו ודאי ואין כאן ב' דעות בדבר, אשר דבר תכלית הבריאה מוטל על כל המין האנושי יחד: שחור כלבן וכזהוב בלי שום הבדל מעיקרו, אולם מתוך ירידתו של טבע הבריות עד לדיוטא התחתונה, כמבואר לעיל שהוא ענין האהבה עצמית השולטת שליטה בלי מצרים על כל האנושות, לא היה שום דרך ומבוא לבא במשא ומתן עמהם ולהסביר להם, שיכריעו ויסיכמו לקבל על עצמם, אפילו בהבטחה בעלמא, לצאת ממסגרתם הצרה אל העולם הרחב של אהבת הזולת, מלבד האומה הישראלית, אשר מכח שהקדים להם השעבוד להמלכות הפראית של מצרים ארבע מאות שנה ביסורים גדולים ונוראים, ונודע דברי חז"ל שאמרו "מה מלח ממתק את הבשר כן יסורין ממרקין

עונותיו של אדם", דהיינו שמביאין אל הגוף הזדככות גדולה, ונוסף על זה, שהזדככות אבותיהם הק' עמדה להם (כנ"ל אות ט"ז), שזהו העיקר, כמו שמעידים על זה כמה מקראות שבתורה.

ומכאן ב' הקדמות אלו נעשו אז מוכשרים לדבר הזה, דע"כ מכנה אותם הכתוב בעת ההיא בלשון יחיד, כמ"ש ויחן שם ישראל נגד ההר, ופירשו חז"ל כאיש אחד בלב אחד, מפני שכל יחיד ויחיד מהאומה סילק את עצמו לגמרי מאהבה עצמית, וכל מגמתו היתה רק להועיל לחבירו, כמו שהוכחנו לעיל (אות ט"ז) במשמעות המצוה של ואהבת לרעך כמוך, עיין שם היטב. ונמצא שנתלכדו יחד כל היחידים שבאומה ונעשו ללב אחד ולאיש אחד, כי רק אז הוכשרו לקבלת התורה כמבואר.

אות כד

ולפיכך מתוך ההכרח האמור, ניתנה התורה ביחוד לאומה הישראלית גזע אברהם יצחק ויעקב בלבדה, כי לא היה מקום אפילו להעלות על הדעת ששום זר ישתתף עמה. אמנם בגלל זה, נתקנה ונעשתה האומה הישראלית כמין מעבר, שעל ידיהם יזרמו ניצוצי ההזדככות לכל המין האנושי שבעולם כולו, באופן שניצוצי ההזדככות הללו הולכים ומתרבים יום יום כדמיון הנותן לאוצר, עד שיתמלאו לשיעור הנרצה, דהיינו עד שיתפתחו ויבואו לידי כך, שיוכלו להבין את הנועם ואת השלוא השרויים בגרעין של אהבת זולתו. כי אז יבינו להכריע את כף הזכות ויכניסו את עצמם תחת עולו ית', וכך החובה יתבער מן הארץ.

אות כה

עתה נשאר לנו להשלים מה שביארנו (באות ט"ז), שמשום זה לא ניתנה התורה לאבות, משום שהמצוה של "ואהבת לרעך כמוך" שהיא הקוטב של התורה כולה אשר כל המצוות מסבבות עליה כדי לבארה ולפרשה, הנה איננה ראויה לקיימה ביחידות, זולת בהסכמה מוקדמת של אומה שלימה, וע"כ נמשך הדבר עד צאתם ממצרים, שנעשו ראויים לקיימה, ואז נשאלו מקודם, אם כל אחד ואחד מהאומה מסכים לקבל על עצמו מצוה זאת, ואחר שהסכימו לדבר ניתנה להם התורה עש"ה. אולם עדיין צריך לבאר, היכן מצינו בתורה שנשאלו בני ישראל שאלה זו, ושהסכימו לזה קודם קבלת התורה?

אות כו

ודע, שהדברים האלה מגולים בעליל לכל משכיל, בהזמנה ההיא ששלח הקב"ה לישראל ע"י משה רבינו קודם קבלת התורה, כמ"ש (פ' יתרו י"ט פסוק ה') "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל. ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם את כל דברים האלה אשר צוה ה', ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה וישב משה את דברי העם אל ה'" ע"כ.

והנה לכאורה הדברים אינם מתאימים לתפקידם, כי השכל מחייב, אם אחד מציע לחבירו לעשות איזו עבודה ורוצה לשמוע הסכמתו, הריהו צריך לבאר לו דוגמה של תוכן העבודה ההיא וגם שכרה, אשר אז נמצא מקום למקבל לעיין בה אם למאן או להסכים. וכאן בב' מקראות אלו, אין אנו מוצאים לכאורה, לא דוגמא של עבודה ולא שכר חלף העבודה, כי אומר "אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי" ואינו מפרש לנו לא את הקול ולא את הברית על מה שיחולו, אח"כ אומר, "והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ" שאינו מוכח מתוכו, אם הוא מצוה עלינו דהיינו להתאמץ להיות סגולה מכל העמים או שזו הבטחה טובה לנו.

גם יש להבין הקשר שיש כאן לסיום הכתוב "כי לי כל הארץ" אשר ג' התרגומים: אונקלוס יונתן בן עוזיאל והירושלמי, וכל המפרשים רש"י ורמב"ן וכו', נדחקים כאן לתקן את פשט הכתוב הזה, והאבן עזרא מביא בשם ר' מרינוס אשר "כי" הזה הוראתו "אע"פ ומפרש, והייתם לי סגולה מכל העמים אע"פ שלי כל הארץ. ולזה נוטה גם דעתו עצמו עש"ה. אולם פירושו זה, אינו מותאם עם חז"ל, שאמרו "כי" משמש בארבע לשונות: או, דלמא, אלא, דהא. והוא עוד מוסיף לשון חמישי: אעפ"י, ואח"כ מסיים הכתוב ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. וגם כאן אינו מוכח מתוכו, אם זו מצוה וחובה להתאמץ בדבר זה או שזו הבטחה טובה. גם המלות הללו "ממלכת כהנים" אין לו פירוש ואין לו חבר בכל התנ"ך, ובעיקר צריך להגדיר כאן עכ"פ איזה הבחן בין ממלכת כהנים ובין גוי קדוש, שהרי לפי

המשמעות הרגילה של כהונה הרי זו בחי' אחת עם קדושה, וממילא מובן שממלכה שכולה כהנים הרי זה גוי קדוש וא"כ המלות גוי קדוש מיותרות.

אות כז

אולם על פי כל אותם הדברים שביארנו מראש המאמר עד כאן, מתבארים הכתובים על מתכונתם, כתפקידם הראוי להיות לדמות משא ומתן של הצעה והסכמה, דהיינו שמציע להם באמת בדברים אלו כל צורתה ותוכנה של ענין העבודה של התורה והמצוות, ואת כל מתן שכרה הראוי להשמע. כי צורת העבודה שבתורה ובמצוות מתבטאת בכתוב "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים", כי ממלכת כהנים פירושה, שתהיו כולכם מקטון ועד גדול כמו כהנים, דהיינו כמו שהכהנים אין להם חלק ונחלה ושום קנין גשמי בארץ כי ה' הוא נחלתם, כן תהיה כל האומה מסודרת בכללותה, באופן אשר הארץ וכל מלואה, כולה מוקדשת לה' ית'. ואין לשום פרט לעסוק בה, אלא כדי לקיים מצות השי"ת ולמלא את צרכי זולתו שלא יחסר כלום ממשאלותיו, באופן שלא יהיה לשום פרט לדאוג מה לצרכי עצמו.

שבאופן זה נמצאו אפילו העבודות של חולין - כקצירה וזריעה וכדומה, נבחנים ממש בדוגמת עבודות הקרבנות שהכהנים היו עושים בביהמ"ק, כי מה לי העסק במצוה של הקרבת עולה לה' שהיא מצות עשה, ומה לי אם מקיים מצות עשה של "ואהבת לרעך כמוך", ונמצא שהקוצר שדהו כדי להאכיל לזולתו, דומה כעומד ומקריב קרבן לה'. ולא עוד, אלא שהסברא נותנת אשר מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך היא עוד יותר חשובה ממקריב הקרבן, כמו שהוכחנו לעיל (באות י"ד ט"ו, עש"ה).

אמנם עדיין אין זה גמר הדבר, כי כל התורה והמצוות אינם נתונים אלא לצרף בהם את ישראל, שהיא הזדככות הגוף (כנ"ל אות י"ב) אשר אח"כ יזכה בגללם לשכר האמיתי שהיא הדביקות בו ית' שהיא תכלית הבריאה (כנ"ל באות ו' עש"ה). והנה השכר הזה מתבטא במילים "גוי קדוש" שע"י הדביקות בו ית' נעשינו קדושים, כמ"ש קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם.

והנך רואה שבמילים "ממלכת כהנים" מתבטאת כל צורת העבודה על קוטבה של "ואהבת לרעך כמוך" דהיינו ממלכה שכולה כהנים שה' הוא נחלתם ואין להם שום קנין עצמי מכל הקנינים הגשמיים, ובעל כרחינו יש לנו להודות אשר זוהי ההגדרה היחידה שאך אפשר להבין בענין "ממלכת כהנים" זו, כי לא תוכל לפרשה בדבר הקרבת קרבנות למזבח, כי לא יתכן זה להאמר על האומה כולה, כי מי הם שיהיו המקריבים? וכן בענין לקיחת מתנות הכהונה, מי הם שיהיו הנותנים? וכן לפרשם על דבר הקדושה של הכהנים הלא כבר נאמר וגוי קדוש, אלא בהכרח שכל המשמעות שבדבר, אינו אלא רק במה שה' הוא נחלתם, שנעדרים מכל קנין גשמי לעצמם, והיינו השיעור של ואהבת לרעך כמוך הכולל כל התורה כנ"ל, ובמילים "גוי קדוש" מתבטאת כל צורת מתן השכר שהיא הדביקות כנ"ל.

אות כח

ועתה מובנות לנו היטב גם המילות הקודמות בכל שיעורן, כי אומר "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי" כלומר, לעשות ברית על זה שאני אומר אליכם כאן, דהיינו, והייתם לי סגולה מכל העמים, כלומר, שאתם תהיו לי הסגולה, שעל ידיכם יעברו ניצוצי הזדככות וצירוף הגוף אל כל העמים ואומות העולם, בהיות שכל אומות העולם עדיין אינם מוכנים כלל לדבר הזה, וצריך אני לאומה אחת עכ"פ להתחיל בה עתה שתעשה סגולה מכל העמים, וע"כ מסיים ע"ז "כי לי כל הארץ" כלומר, כל עמי הארץ שייכים לי כמותכם וסופם להדבק בי (כנ"ל אות כ').

אלא עתה באותה שעה שהמה עדיין אינם מסוגלים לתפקיד זה, הנה לעם סגולה אני צריך, ואם אתם מסכימים לזה, דהיינו להיות הסגולה מכל העמים, הריני מצוה אתכם, אשר ואתם תהיו לי "ממלכת כהנים" שהיא בחי' אהבת זולתו באופיה האחרון של ואהבת לרעך כמוך, שהיא קוטבה של כללות התורה והמצוות. "וגוי קדוש" שהוא השכר בצורתו האחרון של ולדבקה בו ית', הכולל כל השכר שאך אפשר להודיע עליו.

וזהו שהשמיעונו חז"ל בביאור הסיום "אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל" שדייקו "אלה הדברים" "לא פחות" ולא יותר", שקשה מהיכי תיתי שמשה רבינו יעדיף או יחסיר מדברי ה' עד שהשי"ת צריך להזהירו עליו, שלא מצאנו דוגמתו בכל התורה ואדרבה מקרא כתוב עליו "בכל ביתי נאמן הוא".

אות כט

ובאמור מובן היטב, כי בענין ציור העבודה על אפיה האחרון כמבואר בהמלות "ממלכת כהנים", שהיא ההגדרה הסופית של "ואהבת לרעך כמוך" הנה באמת היה אפשר למשה רבינו להעלות על דעתו להתעכב ולא לגלות בפעם אחת צורת העבודה בהפלגה גדולה ורמה כזו, מפחד פן לא יתרוצו בני ישראל להסתלק מכל הקנינים הגשמיים ולמסור כל הונם ורכושם לה' כהוראת המלות של "ממלכת כהנים", בדומה למה שכתב הרמב"ם, אשר לנשים וקטנים אסור לגלות להם ענין העבדות הנקיה שמחוייבת להיות על מנת שלא לקבל פרס, רק להמתין עד שיגדלו ויחכמו ויהיה להם האומץ להוציא אל הפועל את זה, כמ"ש לעיל. ולפיכך הקדים אליו השי"ת האזהרה הנ"ל "לא פחות" אלא להציע להם את האופי האמיתי עם כל הפלגתה הנשגבה המתבטאת במלות "ממלכת כהנים".

וכן בענין מתן השכר המוגדר בהמלות "וגוי קדוש" היה אפשר למשה רבינו להעלות על דעתו, לפרש ולהרחיב להם ביותר את הנועם והעידון הנשגב הטמון בדביקותו ית', כדי להתאימם ולקרבתם שיקבלו ויסכימו אל ההפלגה העצומה הזו להסתלק לגמרי מכל קניני עוה"ז כבחי' כהנים, ולפיכך הגיעה אליו האזהרה ו"לא יותר" רק לסתום ולא לפרש כל בחי' מתן השכר הכלול במלות הללו של "וגוי קדוש" בלבד. וטעם הדבר, כי אם היה מגלה להם ההפלגה הנפלאה שבמהות השכר, הנה אז בהכרח שהיו משתבשים ומקבלים את עבודתו ית' על מנת להשיג לעצמם את השכר הטוב הזה, שזה היה נחשב לעובד את עצמו ולאהבה עצמית, שנמצאת כל הכוונה מסורסת כנ"ל (אות י"ג) עש"ה.

והנה נתבאר, אשר על שיעור צורת העבודה המתבטאת ב"ממלכת כהנים" נאמר לו "לא פחות", ועל שיעור הסתום של מתן השכר המתבטא בהמלות ו"גוי קדוש" נאמר לו "לא יותר".